

מדוע אוהבים
ההיסטוריונים החדשים
לעסוק בדיכוי
הפלסטינים, אך
מתעלמים מפרשת
ילדי תימן. מדוע אין
בישראל שמאל אמיתי,
ודיבורים על פער
עדתי נתפסים כהסתה

יהודה שנהב

ההיסטוריונים החדשים ראינו לשבת
הם טייעו לנו להתנער מהבלים ולהג
מתוצרת הפוליטורקים של הציונות
לימדו אותנו על פשעייהם של ממלאי
פקודות לדורותיהם, על טכניקות
הגירוש, על פעולות "הנגמול" (היוזמות),
על יחסו האמביוולנטי של היישוב לטבח
יהדות אירופה ועל אידיאולוגיית השוויון
(המזויף) כמיתוס מגייס.

אבל להיסטוריונים אלה יש גם נקודה
עיוורת, ולכן קשר שתיקה נוסף טרם פוצח:
אני מתכוון לקשר השתיקה הבין-דורי בין
הקומיסרים האידיאולוגיים של הציונות
המגשימה ("מלח הארץ") לבין
האינטלקטואלים של השמאל הישראלי בן
ימינו (גם כן "מלח הארץ"). זו הסכמה
שבשתיקה בין שני דורות של הגמוניה
אשכנזית - כלפי הבעיה המזרחית.

בעניין זה נשאר הדור הצעיר של
האינטלקטואלים האשכנזים, לרבות
ההיסטוריונים החדשים, נאמן ומזדהה עם
דוד הוריו. "השמאל" הישראלי הציוני מוכן
להשקיע את כל כולו בהשיפת העולות
שנעשו ונעשים לפלסטינים, אך אינו מוכן
להתייבב ולהוקיע את דוד ההורים על
גזענותו כלפי היהודים המזרחים. חשוב
יותר: דוד זה אינו מוכן כלל להודות ששאלת
המזרחיות היא בעיה אקטואלית מרכזית. כך
האינטלקטואלים וכך הפוליטיקאים: דדי
צוקר, יוסי שריד וחבריהם אינם מפגינים כל
מעש למען הקבוצות שהיו צריכות לעמוד
בראש מעיניהם. הם מתהדרים בתווית
"שמאל" כפי שדוד הוריהם השתמש במושג
"שויון". בריוק כפי שהוריהם לא היו
שויוניים, הם אינם אנשי שמאל. התוצאה
היא מרחים מן המעמד הנמוך, פעילי

המשך

פרופ' יהודה שנהב הוא ראש המג לעצמולוגיה
ואנתרופולוגיה באוניברסיטת תל אביב

4. קשר הששת ייקה

שכונות ואף אינטלקטואלים מזרחים המפגינים עוינות גם כלפי תנועת העבודה המסורתית וגם כלפי יורשיה. מדוע להוט השמאל לעסוק בבקיעה הפלסטינית ומדוע הוא מכחיש את הסוגיה המזרחית, שלהחזרתה הוא שותף? עצם העובדה שהדור הצעיר של "השמאל" הישראלי אינו מזהה את המכנה המשותף הבולט בין שתי הקהילות הללו - הפלסטינים המזרחים - מעוררת חשד ותמיהה. אבל בעצם הסברה אינו קשה: הוקעת העוול שנעשה לפלסטינים אינה מסכנת את מעמדם של האינטלקטואלים האשכנזים בני דורנו. היא לא מסכנת אותם כקבוצה תרבותית הגמונית בתוך החברה הישראלית ולא כמעמד כלכלי. היא לא מסכנת את הגדרתם העצמית כנציגי התרבות המערבית בתוך המזרח הערבי (או ה"ימני-כרטי", אם נשתמש בביטוי מטאפורי מעדן למען החרים מהתווית "ערבי"). העיסוק בעוול שנעשה לפלסטינים מספק את זרי הדפנה של ההוגים, את העמדה היוקרתית של שוחטי פרות קדושות ושואפי שלום, את תווית המרדנות, את הקטרזיס לנוכח עוולות דוד ההורים. כלומר, המזרח-הבלתי מוכר, המאיים, הלא-רציונלי - מקובל על "הרדיקלים" כל עוד הוא נשאר מחוץ לגדר - כמו הפלסטינים. הוא ניתן לעיכול כל עוד אפשר לסמנו, להפכו ל"אחר" ולהרחיקו. מתוך זה אפשר גם להבין למה תומך השמאל הישראלי בהפרדה ובשתי מדינות לשני עמים.

בשל אותו חשש מן המזרח פיתחו ישראלים רבים, לרבות אנשי שמאל ברוח מרצ, הכחשה כלפי מזרחיותם של היהודים המזרחים, שהרי את היהודים המזרחים אי אפשר להפוך ל"אחר" או להוציא אל מחוץ לגדר, לכל היותר אפשר לבנות כבישים עוקפי עיירות פיתוח ושכונות עוני. ההכחשה היא אמצעי הגנה: אם יכירו אנשי השמאל בעוול שנעשה למזרחים וישאפו לתקן אותו, יצטרכו לתקן גם את עצמם. הם יצטרכו לוותר על מעמדם ההגמוני, לחלק אתר את העוגה הלאומית, להשתלב באזור כשווים ולא כפטרונים. הם יצטרכו לשנות את תוכניות הלימודים, מהמסורות להשכלה גבוהה ועד לגן הילדים. הם יידרשו להקים אקדמיה למוסיקה קלאסית ערבית (למשל אנדרלוסית), ללמד מקורות של תרבות עמי ערב (ולא רק מקורות של תרבות המערב), ללמוד וללמד את השירה והשפה הערבית. הם יצטרכו להיפרד מן הזיקה הבלעדית לאירופה ולצפון אמריקה, ממה שהסתפס בעיניהם אוניוורסלי. נוכח כל השכונות האלה הנשק האפקטיבי הוא שתיקה: התכרה במזרחיות כתופעה פנים-ישראלית היא טאבו.

מתוך כך אפשר גם להבין את שטחיות עמדתו של "השמאל" כלפי הפלסטינים. השמאל הוא פרופלסטיני כל עוד אין הפלסטינים תובעים את זכות השיבה, כל עוד יש חלוקה, כל עוד יש הפרדה, כל עוד מותרים הפלסטינים על בתיהם בטלביה וביפו, כל עוד תישאר המדינה יהודית (ומערבית) וכל עוד ימשיכו הפלסטינים המכונים "ערביי ישראל" להיות נוכחים נפקדים. אילו היו האינטלקטואלים של השמאל משוחררים באמת מהמיתוסים של דור ההורים הם היו חושפים את הציונות כתנועה אירופית אנטי-מזרחית אשר הגיעה למזרח (מסיבות מוצדקות או לא-מוצדקות) ולא ראתה בו ישות פוליטית אלא מדבר הוקוק להפריה. אילו היו ההורים והבנים - האשכנזים - מכירים במזרח כביישות פוליטית היו מבחינים גם במכנה המשותף בין המזרחיות היהודית למזרחיות המוסלמית והנוצרית. הם היו מבינים שהאנטגוניזם רב השנים בין המזרחים לבין הערבים הוא בחלקו תוצר של תקיעת טריז

אירופי בין מזרחים למזרחים. אבל השמאל הישראלי ממשיך את מדיניות העיוורון וההתנשאות של הדור השמרני. ברור איפוא מדוע עסקה החברה הישראלית כל השנים בדה-פוליטיזציה של שאלת המזרחים. המזרחיות הוצגה כקוריוז מקומי, כאוסף מיצגים תרבותיים כמו נענע, חומס, עבודות יד תימניות או מופלטה. כל ניסיון להופכה לשאלה פוליטית נתקל בדה לגיטימציה ובהכחשה כמו כל טאבו חברתי אחר. מצד אחר עוררו המפלגות הגדולות את המזרחיות ברמה הארגונית, כמקור לגיוס קולות. מצד שני שללו את המזרחיות ברמה האידיאולוגית. מצד ערתי הוצג כסותר את המיווג הגלוי והאחרות העם. בשנות החמישים הוצגו רשימות מזרחיות כמוהות עם גורמים עוינים, והפנתרים השחורים הוצגו כתנועה מסוכנת למדינה. תהליכי הדה-פוליטיזציה הללו השפיעו

ייחודית. יש לחדרה זו בדרך כלל כמה תגובות אשכנזיות אופייניות. בולטת בהן שתיים: הטענה שאין טעם לעסוק בעוולות היסטוריות, שהרי גם קבוצות אתניות אחרות, כמו הפולנים, ההונגרים או הרומנים סבלו קשיי קליטה, השפלה ודחייה. טענה נוספת היא שהבקיעה נעלמת וחולכת, הפערים נסגרים, שיש נישואים בין-עדתיים, שיש מזרחים בפוליטיקה ושותפותות תרבות "ישראלית". כל מי שמעז לטעון אחרת עובר דיסקרדיטציה, מכונה "מקצוען ערתי", מואשם שהוא מנסה להפוך עלבונו להון אישי שהוא פוגע באחדות העם (אחרות העם וקונסנזוס היו תמיד מיתוס מגייס ומנגנון השתקה של מיעוטים). והמגוון מכל: בכל פעם שאינטלקטואל מזרחי טוען שקיימת בארץ גזענות, הוא מואשם בגזענות כלפי אשכנזים ומתויג כקיצוני. אלא שלכל הטענות יש תשובות

75, 31.1 אחוזים ב-92. כאן המגמה איפוא חיובית, ואם הפער באחוז כעלי התואר הראשון ישתנה באותו קצב, מציינים החוקרים, יגון כהן ויצחק ברפלד, ישתווה הפער בהשכלה בעוד 94 שנים. הדור ששיג זאת עדיין לא נולד. אחת התוצאות המרות של הכחשת המזרחיות היא שהדור השני והשלישי של המזרחים מבין את הזהות המזרחית שלו (אם בכלל) כאנטגוניזם לאשכנזיות. הוא מזרחי לא כחיבור תרבותי של ממש לארצות המוצא של הוריו אלא כזהות ישראלית מסוימת הכרוכה בכעס ובתסכול. זהו "מזרח" חדש, של מזרחים ישראלים בלבד.

ואילו השמאל הישראלי החדש לא ראויה להתכנות שמאל. הוא מורכב ברובו מאשכנזים שאין להם כל קשר לסוגיות חברתיות. עסקני שלום עכשיו, פעילים שונים של מרצ ואינטלקטואלים מתנשאים מן הפקולטות למדעי החברה והרוח ("החדשים"), אינם מתעוררים למראה עוולות היכו המכוער של המוני עניים, "אנשי שוליים", "שכבות הלשות", "טעוני טיפוח". רוב רובם של פעילי ה"שמאל" הם בודגנים אמידים, אנשי קהילת העסקים, פרופסורים למינהל עסקים ולכלכלה. כאשר הם מדברים על השלום או על החזרת השטחים הם קושרים זאת בצמיחה כלכלית, במהפכת מיחשוב ובטיפוח מצוינות. כלכלנים המזוהים עם מרצ ושלוש עכשיו תומכים באופן חז משמעי בהפרטה ובצמיחה כלכלית ("מזרח תיכון חדש"), וממשלות ישראל מגדילות את איהשויון למען צמיחה כלכלית כמיטב המסורת של כלכלת צד-היציב. הן מאפשרות להון לנצל את המדינה לצרכיו.

השמאל של מרצ הוא שמאל מוויף: שמאל של "חירות" (כלכלית), ולא שמאל של שוויון ושל סולידריות. אפילו משפטני זכויות האזרח של מרצ עוסקים הרבה מאוד בזכויות אדם על פי המסורת הליברלית אולם אינם עוסקים בזכויות אחרות של האזרח מול השלטון, כפי שמחייבת מסורת סוציאלי-דמוקרטית. אין הם עוסקים בזכויות הינוך, זכויות דיור או זכויות בפיתוח תרבות אתנית. את התביעות לזכויות כאלה הם משאירים לש"ס, לחרדים ולשאר קבוצות האינטרסים. בתוך הקשר כזה יכול היה שמעון פרס לטעון שהבעיה של העניים היא שהם עניים.

למען הדיוק ההיסטורי: לא רק השמאל ותנועת העבודה אשמים בהתרחקות המזרחים מהם. חלק מהאשמה יש לתלות בהצלחתו של הימין להשתמש במזרחים ולהלחינם בטמליו הלאומניים האנטי-ערביים. בשני העשורים האחרונים, אחד האיובים הגדולים של הצדק החברתי בארץ הוא דוד לוי שתפס את משבצת הקיפוח בכך גם אותה לרטרדיקה חלולה. יש להאשים בכך גם את הפוליטיקאים המזרחים לדורותיהם, משה שחל, שלמה הלל, שמעון שטרית, יצחק נבון, שושנה ארבל-אלמוזלינו, משה קצב, מרדכי בר-פורת, ועוד רבים אחרים - מזרחים מלידה אך לא מזרחים בתודעה, שעשו דה לגיטימציה למזרחיות כעניין של פוליטיקה. בכנסת הנוכחית יש מספר ניכר של פוליטיקאים מזרחים. אין בהם ולו אחד אשר פרש אידיאולוגיה מזרחית חברתית סדורה. כולם משחקים בכלים, במגרש ובשפה של ההגמוניה האשכנזית. אין שמאל אמיתי שיציג מצד חברתי דמוקרטי, שידחה את השיח הליברלי של מרצ ואת השיח הפשיסטי של הימין. אין שמאל שיאפשר גם למזרחים הערבים בלי אפולוגטיקה או הכחשה, ויאפשר לאשכנזים הישראלים להכיר במזרחיות של המזרחים בישראל. אין שמאל שיאפשר כינון זהות מזרחית לא מתוך קונפליקט אלא מתוך חירות תרבותית. את השמאל הזה יוכלו ליזום, כנראה, רק מזרחים.

טוענים שאין טעם לעסוק בעוולות היסטוריות שנעשו לעולי ארצות המזרח, מפני שגם הפולנים, ההונגרים או הרומנים סבלו קשיי קליטה והשפלה. האם זה נכון?

גם על ההיסטוריונים החדשים. למרות הרדיקליות שלהם לכאורה, הם אינם עוסקים באופן מעמיק בהיסטוריוגרפיה מזרחית - למרות שנושאים הוועקים לטיפול מנוחים ממש לרגליהם. שתי דוגמאות קטנות, ידועות למדי: עדיין לא נעשה מחקר מקיף ובעל תהודה על המגפולציות של התנועה הציונית בהבאת יהודי תימן. משום מה ההיסטוריונים החדשים לא מתעניינים בכך. אף אחד מן האינטלקטואלים בני דורנו לא עוסק באנלוגיות בין אי-כניעתם של התימנים לבעלי האדמות במושבות לבין אי-כניעתם של התימנים בפרשת עוזי משולם. בתפיסה הפולקלוריסטית האשכנזית, התימנים נשארו נקיים, צייתנים, אוהבי עבודה וציונים. אף אחד מההיסטוריונים החדשים - לוחמי זכויות האזרח - לא התעורר לעסוק בפרשיות המזרחיות של חטיפות ילדי תימן. מי מהם הפגין למען הקמת ועדות חקירה? באותה מידה, אף אחד מן ההיסטוריונים החדשים לא עוסק ברצינות מספקת בעדויות על הפרובוקציות של התנועה הציונית בעיראק, בתחילת שנות החמישים, שנועדו לזרז את העלייה לישראל. כמעט אף אחד מהם לא שואל כיצד הסכימה התנועה הציונית להלאמה של רכוש עולי עיראק, ואם לא היתה זו תוצאה של חשש שהמפגש של עיראקים אמידים עם המעברות יחזיר אותם בהמוניהם אל ארץ מוצאם. אלא שהתנשוט בפעילות מזרחית יודעים לספר עד כמה חרדים האשכנזים בכל פעם שעולה שאלת הכמיהה של מזרחים לזהות